

Sotva by byla některá jiná země vhodnější k tomu, aby se na ní mohl prokázat samostatný duševní vývoj národa, než Čechy, které byly svou geognostickou stavbou uzavřeny a do kterých nikdy nevstoupily římské legie, kdyby se ve světových dějinách, probíhajících po krvavých cestách znesvářených národů, považovalo za hodné námahy, aby zkoumaly vnitřní život v klidných mezidobích. Kdyby domácí kronikáři, ze kterých musíme čerpat, byli ve většině všestranně vzdělaní muži, kteří by se povznesli na takové stanovisko, z něhož by bylo možno pochopit ducha století vyplývajícího ze života národa a zobrazit jej bez jakékoliv vášně.

Kašpar Sternberg (1837)

Úvod

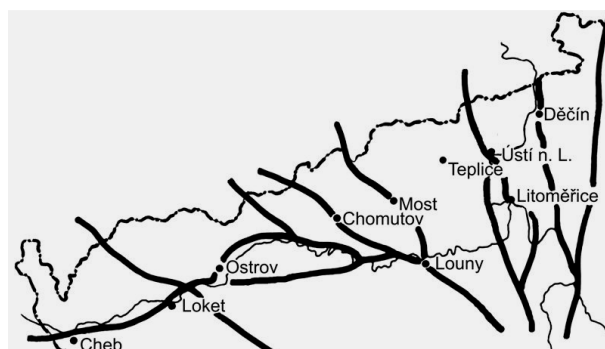
Veškerý horský hraniční prsteneček lemující českou kotlinu měl původně ucelený název. V 9. století Hircanus Saltus, v 11. století Miriquidi (Černý les) a od 12. století Saltus bohemicus či německy Böhmischer Wald, Böhmenwald, v české verzi Český les nebo České pohří. Teprve od 16. století dochází k diferenciaci tohoto společného názvu. Po odkrytí bohatých rudných ložisek se začalo severozápadní části českých hraničních hor říkat Erzgebirge. Poprvé byl tento název použit v míšeňské kronice Petra Albina (1589).

Tento pomezí nehostinný hvozď se zrádnými mokřinami dlouho nikoho nelákal. Husté lesy, vodou nasáklá rašeliniště a drsné podnebí s dlouhou zimou a krátkou vegetační dobou nepřilákaly ani zemědělskou kolonizaci ve 12. a 13. století, která se, podobně jako prehistorické osídlení, zastavila na jejich úpatí. Civilizační proudy směřovaly přes hřeben jen občas, obvykle v důsledku válečných tažení, hospodářských či politických zvrátů.

Na osídlení měla nepochybně velký vliv stará chebská stezka sledující tok Ohře, i zemské stezky směřující přes Krušné hory do Míšeňska, např. v prostoru Hory sv. Šebestiána a Přísečnice (ve 12. stol. benediktini z postoloprtského kláštera založili Klášterec – snad již v letech 1109-1125 za Vladislava I., o Kadani se dochovala první zmínka z r. 1186, kdy okolní krajinu dostal řád sv. Jana).

Od třináctého století opanoval rozsáhlá území severozápadních Čech útulek králů – Locket, kolem něhož drkotaly povozy na cestách ku Praze i k Norimberku. Ale jak už to bývá, věhlas Lokte v průběhu času upadal, až nakonec přestal být krajským městem. Sláva je koneckonců záludně ošidná. Např. dnešní krajské město Karlovy Vary po dlouhou dobu neslo pokorný název – Teplé Lázně u města Lokte.

Pozvolnou slovanskou kolonizaci následovala od 13. stol. intenzivnější německá, která největší část nových obcí zakládala stále výše a výše v horách. Osídlování směrem do hor tedy postupovalo velmi pomalu a do konce 15. století byly obydleny pouze jejich okrajové části. Odedávna tudy sice procházela zemská hranice mezi Čechami a Saskem, ale ustálila se teprve po podepsání chebské smlouvy (1459). Avšak ani tehdy ještě nešlo o stanovení celistvé hraniční čáry. Postupné zpřesňování jejího průběhu bylo důsledkem obecného politického vývoje ve střední Evropě a zásadních změn ve vztazích

solné a obdobné stezky v oblasti Krušných hor

hrad Loket (2008)

mezi českým královstvím a německým státem. Přispělo k tomu i objevení velkého rudného bohatství na obou stranách hranice, zejména ale jáchymovských rudních žil na počátku 16. století. Zásadou rozvoje báňských prací se stal krušnohorský masiv v průběhu 16. století hospodářsky významnou oblastí v celé své stokilometrové délce.

trojboký hraniční kámen (Wappenstein), nacházející se poblíž někdejší jáchymovské osady „Sluneční vír“ (bohužel v roce 2010 byl kámen ukraden)

(2004)

torzo hraničního kamene nedaleko od bývalé tzv. „Studené zimy“

(2005)

Teprve v důsledku vítězství českého krále Ferdinanda I. ve šmalkaldské válce (1547 byli protestanti poraženi u Mühlbergu císařem Karlem V. a Ferdinandem I. – ale mocensky zůstali nezlomeni; byla vytvořena proti císařská opozice, takže Karel V. byl nucen jednat; 1555 byl sjednán Augsburský mír, který deklaroval rovnoprávnost protestantů s katolíky, ale svoboda vyznání se týkala jen šlechty a měst) byla roku 1556 uzavřena dohoda mezi českým státem a saským kurfiřtstvím, kterou byly stanoveny hranice obou zemí. Od té doby zůstaly státní hranice nezměněny. Hraniční mezníky začaly být osazovány v květnu roku 1557, ale práce se protáhly do roku 1558. V dosud pustém pohorí nebylo možné vše snadno a rychle provést.

Podněty k odkrývání stále nových a nových rudných ložisek nevycházely jen z příležitosti, kterou dávaly hraniční stezky procházející horami, nýbrž i z provozu stávajících dolů v jiných krušnohorských nebo i vnitrozemských revírech.

Hornictví ani související úpravnictví a hutnictví se nevyvíjely izolovaně. Neustále probíhala čilá výměna zkušeností prostřednictvím zkušených odborníků i dělníků, kteří byli – často i z daleka – povoláváni panovníky, pozemkovými vrchnostmi nebo těžaři, či přicházeli sami za lepším výdělkem. Odkrytí nového ložiska obvykle podnítilo zájem o prospekční práce v širokém okolí, hladový zájem o kovy vyvolal rychlý rozvoj důlních revírů.

K nejvýraznějším jevům hospodářského života českého předbělohorského státu patřily snahy o maximální využití jáchymovského ložiska. Postupný nález více než 130 jáchymovských žil vyvolal v centrálním západním Krušnohoří nejen rušnou výrobní činnost, ale i rychlé osídlení, od něhož dříve odrazovala vysoká poloha a klimatická nepřátelskost. Proto jedině zásluhou báňských prací již v prvních letech po roce 1516 mohl v Jáchymově vzniknout rozsáhlý provoz na přibližně 1 000 důlních dílech a v souvislosti s ním i významné středisko

hraniční kámen u Potůčků

(2009)

městského života, konkurující neobvykle vysokým počtem 18 000 obyvatel řadě evropských měst (Praha a Londýn cca 50 000 obyvatel, Vídeň, Norimberk a Kolín n. R. 30 000 až 40 000, Cheb 15 000, Olomouc, Kutná Hora a Jihlava kolem 7 000, Drážďany 6 500, Plzeň 3 300, Karlovy Vary 600 apod.).

Základním rysem jáchymovského věhlasu, kterým se z báňských měst dosud mohla chlubit jen Kutná Hora, byla pochopitelně značná produkce stříbra. I když se již i soudobé úřední prameny v jejím přesném propočtu rozcházejí, lze pro léta 1516-1577 pokládat za vcelku věrohodný údaj Kašpara Sternberga o výši výtěžku zhruba 1 700 000 hřiven stříbra, který je ovšem nutno brát jako nejnižší hranici možného výtěžku. Během celého 16. století totiž nemalá část produkce unikala úřední evidenci. Jáchymovská produkce stříbra za prvních 100 let těžby (tj. zhruba 1516-1617) musila proto odhadem dosáhnout nejméně 1 800 000 hřiven. V tomto odhadu není brán zřetel na pašování vytaveného stříbra a mincí, které bylo s ohledem na blízkost hranice probíhající rozsáhlým lesnatým územím mnohem snazší, než např. v Kutné Hoře. Nelze proto vyloučit, že celková produkce v 16. století možná přesáhla i více než 2 000 000 hřiven, tedy zhruba kolem 470 000 kg stříbra (do roku 1570 byla v Jáchymově používána výhradně erfurtská hřivna, o váze přibližně 235 g).

Tyto okolnosti byly ovšem jen průvodními znaky jáchymovské báňské činnosti. Podstatná byla skutečnost, že po úspěchu místní těžby bylo vzápětí zahájeno období soustavné exploatace celých Krušných hor. Během ní byla v několika málo desetiletích vytvořena hustá síť báňských provozů, těžících kromě drahých i užitkové kovy. Jejich vzrůstající produkce se výrazně promítla do ekonomické struktury českého státu, především v podpoře rozvoje řemeslné výroby. Jestliže si ještě uvědomíme, že vysoká těžba stříbra v jáchymovském revíru se od r. 1520 projevila v podobě značného počtu ražeb tolarových mincí, kterými se zvýšila a stabilizovala hladina českého oběživa a která hospodářským vlivem zasáhla i do ciziny, zejména Saska a jižního Německa, bude obecný pohled na přínos zdejšího dolování vcelku úplný. Stačí jen dodat, že jáchymovský tolar se stal nejen symbolem pro přírodní bohatství Jáchymova, ale pro svou kvalitu na čas i reprezentantem Koruny české v tehdejší Evropě.

Krušné hory neměly dlouho předpoklady pro trvalejší osídlení. Výsledek stříbrné horečky byl ovšem nade vše pochybnost – více než dvacet sídel městského charakteru a hustě zalidněný celý náhorní prostor. Právě proto dodnes žádné jiné naše horské pásmo nemá tak bohatou historii a nemá své hřebenové území osídleno tak hustě, jako je tomu v jejich případě.

na vrcholové parovině u říčky Černé můžeme stavět sněhuláky,
zatímco v nížinách se lidé koupají
(24. květen, 2004)